

.....
Český
historický šerm

Ze suterénu až na hladiny oceánů

Jaroslav Krupka

.....

Český historický šerm

Ze suterénu až na hladiny oceánů

Jaroslav Krupka

CPress
Brno
2014

Český historický šerm

Ze suterénu až na hladiny oceánů

Jaroslav Krupka

Jazyková korektura: Eva Hánová

Obálka: Tomáš Krejčířík

Sazba: Karel Hána

Odpovědný redaktor: Tomáš Krejčířík

Technický redaktor: Radek Střecha

Objednávky knih:

www.albatrosmedia.cz

eshop@albatrosmedia.cz

bezplatná linka 800 555 513

ISBN 978-80-264-0322-7

Vydalo nakladatelství CPress v Brně roku 2014 ve společnosti Albatros Media a. s. se sídlem
Na Pankráci 30, Praha 4. Číslo publikace 18413.

© Albatros Media a. s., 2014. Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být kopírována
a rozmnožována za účelem rozšiřování v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem bez písemného
souhlasu vydavatele.

1. vydání

ALBATROS MEDIA a.s.

OBSAH

PROLOG	5
CESTA EDUARDA WAGNERA	9
NASTUPUJÍ MUŠKETÝŘI A BANDITÉ	21
PLCHOVÉ A ŠERM	37
POHÁDKOVÝ REGIUS	43
KONĚ PŘI FILMOVÉ A ŠERMÍŘSKÉ PRÁCI	57
ŠERMÍŘ S PŘEZDÍVKOU VRAH	71
RIVAL A KRUMLOVŠTÍ PETROVŠTÍ	89
PETER KOZA, GURU EVROPSKÉHO ŠERMU	119
ROMAN SPÁČIL ŽIJE NÁMOŘNICKÝ ŽIVOT	133
VÝZNAM MORAVY V ČESKÉM HISTORICKÉM ŠERMU	141
VE STÍNU MAFIE	153
PŘIŠLY I TRAGICKÉ NEHODY	163
MĚSTSKÉ SLAVNOSTI A KNĚBORTŮV VALDŠTEJN	175
ČESKÝ SVĚT OŽIVENÉ HISTORIE	191
O MAJITELI TVRZE MALEŠOV	199
PŘÍBĚH LODI LA GRACE	207
EPILOG	216
PODĚKOVÁNÍ	231

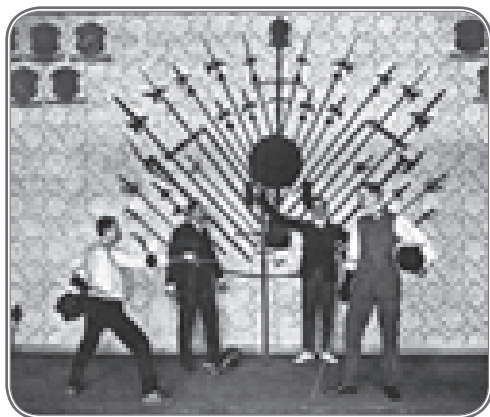

PROLOG

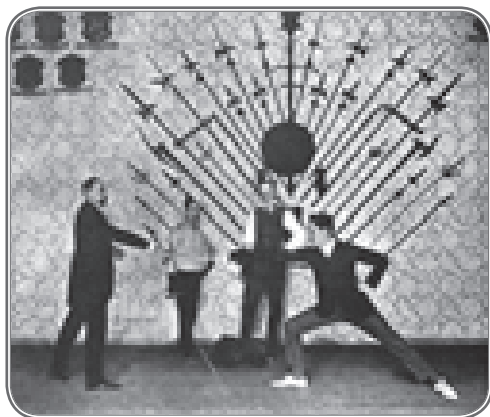
Podíváme-li se nazpět časem, spatříme prapočátky českého historického a scénického šermu zhruba na přelomu 19. a 20. století, v onom zázračném období mnoha vědeckých objevů, vzrušujících objevovacích výprav a úžasných technických vynálezů. Pokud by se autoři Divadla Jára Cimrmana rozhodli ještě k jedné hře a chtěli vyprávět o tom, kterak slavný český multitalent v této době ovlivnil historické šermíře, nebyli by daleko od reality.

Vždyť třeba představení Cyrana z Bergeracu se hraje na českých jevištích a v českém jazyce od roku 1899, v titulní roli se jako první představil Jakub Seifert a pět let po něm,

v září roku 1904, legendární Eduard Vojan a v představení se hojně šermovalo. Vojanovo živelné pojetí Cyrana jako divokého gas-koňského rváče a duelanta vyvolalo nejen spoustu rozporuplných divadelních kritik, ale můžeme je brát i jako první příklad moderního pojetí šermu na divadelní scéně v českých zemích. Zatímco „slavná scéna souboje podobala se v Seifertově podání šermířské exhibici, provázené úchvatně deklamovanou baladou, (...) Vojan dotíral na protivníka jako rys útočící na kořist a do cinkotu rapíru chrлил rýmy, čerta se staraje o jejich libozvučnost,“ jak zapsal divadelní kritik Václav Tille. Vojan celou svou figurou vhodně

Snímek z Královské české, zemské, stavovské šermířny (1905). Vlevo asistent Berti útočí proti hraběti Schönbornovi, vlevo vzadu stojí Gustav Hergsell a vpravo se o dvouruční meč opírá princ Karel Schwarzenberg.

Další situace z téže šermířny. Zleva mistr Gustav Hergsell, jeho italský asistent Berti, hrabě Vojtěch Schönborn, zcela vpravo v útoku princ Karel Schwarzenberg.

odpovídal představě o hbitém šermíři a šermířské scéně si prý zkoušel mimo jiné i při běhání mnohakilometrových tras po křivoklátských lesích.

Dodnes existuje také fotografie šermířů první Královské české, zemské, stavovské šermířny z roku 1904, kteří na ní pózuji při duelu zvoncovým kordem proti plášti a dýce – tyto zbraně se přitom v té době už nepoužívaly, takže je pravděpodobné, že i tehdejší šermíře přitahoval historický šerm. (Královská, česká, zemská, stavovská šermířna vznikla asi v roce 1659 a existovala do roku 1914. Mezi její poslední šermířské mistry patřil Gustav Hergsell ml. – narozen v roce 1847, zemřel 1914 – setník Landwehru a člen brněnského Sokola, pozn. aut.)

V roce 1902 pak došlo v Praze k další události, která zásadním způsobem poznamenala šermířskou scénu na řadu let dopředu a její význam trvá do současnosti. V Praze

vznikl první Český šermířský klub Riegel. Existuje dodnes a je nejstarším českým šermířským klubem v České republice.

Klub původně založil poručík Dominik Riegel pod názvem Šermířský klub Riegel už v roce 1890. Jeho sídlo se nacházelo v Poštovské ulici v Praze (dnes ulice Karoliny Světlé), kam poručík přestěhoval svou šermířskou školu, kterou dříve provozoval v domě U Černého koně v ulici Na Příkopě a od roku 1888 v Bartolomějské ulici. Roku 1897 si Šermířský klub zřídil vlastní šermířnu v bývalém Vratislavském paláci v Jilské ulici. Roku 1902 odešel Dominik Riegel na odpočinek a Šermířský klub Riegel se rozpadl. Jeho čestní členové pak založili 21. června 1902 už zmíněný Český šermířský klub Riegel, který je dodnes ikonou českého šermu. V roce 1909 si klub najal vlastní místnosti na Jungmannově třídě v prvním patře domu Měšťanské besedy, kde šermoval až do roku 1930.

Sezónu 1930/31 zahájil v nových prostorách na Jungmannově třídě v suterénu novostavby správní budovy Báňské a hutní společnosti. Zaslouhou jeho dvou členů, náměstka generálního ředitele Báňské a hutní Jana Tilleho a projektanta budovy Josefa Říhy, se už v plánech novostavby počítalo se šermířnou, takže klub získal na svou dobu nejmodernější šermířnu ve střední Evropě. Začalo se kolem něj navíc utvářet milieu lidí, kteří v pozdějších letech zásadním způsobem ovlivnili svět historického a scénického šermu.

Profesor Berti se dýkou a pláštěm brání útoku kordem od svého žáka. Tento snímek z roku 1905, pořízený opět ve stavovské šermířně, bychom mohli pokládat za první zárodky historického šermu u nás. Zmíněné zbraně se totiž v roce 1905 už běžně nepoužívaly.

PŘÍBĚH

ZAČALO TO PÁDEM LETADLA
POMOCNÝ DĚLNÍK WAGNER VE SLUŽBÁCH ODBOJE
HUSITSTVÍ JAKO ÚNIK OD REALITY
VE VOJENSKÉM HISTORICKÉM ÚSTAVU
EDUARD WAGNER VE SVĚTĚ FILMU
BARBasettiho šermířský žák
DUCHOVNÍ OTEC HISTORICKÉHO ŠERMU

CESTA EDUARDA WAGNERA

Píše se 23. srpen 1929. Na kbelské letiště míří vojenský letoun Aero A. Na jeho palubě jsou dva lidé. Vedle pilota sedí čtyřladvacetiletý nadporučík, který letí coby vojenský pozorovatel. Najednou se ozve disharmonický zvuk, jenž naruší do té chvíle monotónní vrčení motoru. Pilot zbledne. Zkusí přidat tah, současně se nervózně podívá, jak to vypadá pod nimi na zemi. „Vynechává nám motor,“ informuje svého spolucestujícího. Žádný z kroků, jež mají překonat závadu, nezabírá, letadlo ztrácí rychle výšku. Pilot ví, že na přistávací dráhu se už nedostane. Spolu s nadporučíkem hledají místo, kam letadlo nouzově posadit. Uvidí před sebou pole a zamíří na něj. Jenže je období letních dešťů a půda je rozmoklá.

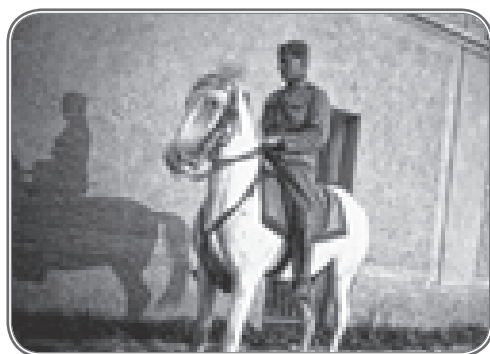
Ve chvíli kontaktu se zemí si tak oba letci s hrůzou uvědomí, že letadlo po tomhle poli rolovat nebude...

ČTK komentovala leteckou nehodu v denním tisku takto: „Nouzové přistání letadla. Včera ráno nouzově přistálo vojenské letadlo, jež mělo poruchu motoru. Přistání bylo provedeno na poli mezi kbelským letištěm a železniční tratí. Podvozek letadla se zabořil v rozmoklé půdě pole a letadlo se převrátilo. Pilot vyvázl bez pohromy, pozorovatel utrpěl lehčí zranění. Letadlo se stalo k dalšímu letu nezpůsobilé.“

Vojenský pozorovatel, který prodělal při nehodě nervový otřes a později se v jeho důsledku zcela vzdal létání, se jmenoval Eduard Wagner.

Vojenské letadlo s Eduardem Wagnerem na palubě havarovalo nedaleko kbelského letiště, když se při nouzovém přistání převrátilo na rozmoklém poli. Snímek po nehodě.

V roce 1931 se Eduard Wagner dostal k vojenskému jezdectvu, kterému zůstal věrný. Koně uměl navíc výborně vystihnout i kresbou.

Eduard Wagner se narodil 27. května 1905 v Praze na Smíchově. Jeho otec byl ředitelem reálného gymnázia v Berouně, mladší bratr Oktavián byl právníkem, starší Otto byl stejně jako Eduard profesionálním vojákem – vystudoval francouzskou válečnou akademii v Saint-Cyr, a když pak za II. světové války nastoupil do cizinecké legie, byla mu z tohoto důvodu uznána jeho důstojnická hodnost. Jeho vzpomínková kniha *S cizineckou legií proti Rommelovi* je možná trochu suchým, nicméně velmi autentickým popisem bojů v severní Africe. Vyšla však v nesprávné době roku 1969 a většina výtisků skončila namísto v knihovnách ve stoupě. Ty kusy, které se náhodou dochovaly, patří dnes k ceněným exemplářům a nemnoha českým literárním vzpomínkám na toto období. (O francouzské legii psal například i Filip Jánský, vlastním jménem Richard Husman, v románu *Pevnost v poušti*, pozn. aut.)

Eduard Wagner byl i v pozdějších letech na svého bratra Ottu velmi hrdý a rád na něj vzpomínal. „Měl jsem to štěstí se s Eduardem Wagnerem od roku 1982 osobně znát a někdy mi o svém bratru vyprávěl. Otto byl svým založením samorost a musel po Únoru 48 nové mocipány někdy hodně štvát. Když mu například přišla do kasáren kontrola a příslušný podplukovník objevil na záchodech roty zapadlou sirku a ztropil z toho skandál, reagoval na to major Otto Wagner chladně. Zapsal osobně do knihy dozorcího roty: „S okamžitou platností zakazují sbírat sirky na záchodech. Tam je sbírá pouze pan

podplukovník!“ Když byl později při armádních čistkách zatčen a uvězněn, měl před vstupem do vězení vyplnit dotazník. V něm byla mimo jiné i kolonka: „Máte vyznamenání? Pokud ano, uveďte jaká.“ Otto Wagner do příslušné kolonky lakonicky vepsal: „Ano, půl kila.“ Na dotaz dozorce, co tím myslel, odvětil, že vyznamenání má hodně a jejich seznam se do příslušné kolonky prostě nevejde,“ vzpomíná na oba Wagnery spisovatel a ředitel Milevského muzea Vladimír Šindelář, autor řady knih o šermu a o slavných soubojích minulosti (napsal mj. encyklopedii evropského šermu *Velká kniha soubojů* nebo knihy *Šermíři*, *rváči*, *duelanti* či *Příběhy zpod šibenice* a řadu dalších).

Po maturitě na reálném gymnáziu nastoupil Eduard do vojenské akademie v Hranicích, a mimo jiné absolvoval i kurz pro letecké pozorovatele. Po absolvování akademie byl zařazen jako poručík pěchoty k sedmému horskému praporu do Popradu. V roce 1929 byl přidělen k prvnímu leteckému pluku a povýšen na nadporučíka.

Nešťastný let do Kbel se projevil na jeho nervech. Cítil, že letadla nikdy nebudou jeho živel, proto si v roce 1930 podal žádost o zpětné převelení k horskému praporu a vrátil se do Popradu. V roce 1931 ho převelili do Klatov, kde se setkal naopak s druhem vojska, jež se stalo jeho celoživotním osudem: s vojenským jezdecktvem. Nejen že měl ke koním úzký vztah, uměl je navíc i výborně kreslit. „Vyjadřoval se kresbou tak přirozeně, jako jiný mluvou. Jeho talent pro výtvarnou

zkratku se projevoval nejenom v lapidárních kresebných glosách ke všemu, co ho obklopovalo, v úžasné schopnosti znázornit kresbou funkci mechanismu či manévru tak jasně, že to vydalo za stránky popisu, ale třeba také výmluvnými a úspornými mnemotechnickými značkami v diáři. Kreslil od dětství. Byl samouk a probíráme-li se jeho tvorbou v chronologickém pořádku, musíme se obdivovat jeho kreslířskému vývoji a rostoucí inteligenci výtvarného projevu,“ napsal o něm jeho osobní přítel, spisovatel a nakladatel Leonid Křížek v roce 2005 v textu u příležitosti stého výročí Wagnerova narození. V koních pak měl slavný voják celožitovní zamilované téma.

V uniformě jezdeckého pluku prošel Wagner různými útvary a jako velitel eskadrony dragounského pluku prodělal i mobilizaci v roce 1938.

Po obsazení republiky hitlerovským Německem zůstal v nově zřízeném protektorátu, byl převeden do civilní služby a od roku 1943 nasazen jako pomocný dělník v Radotíně, v Berouně a později v Hýskově u Berouna. Během války zůstal v kontaktu s odbojem a podílel se jak na zpravodajské činnosti, tak na sabotážích.

Když 4. května 1945 oznámil protektorátní ministr dopravy Kamenický poštám a dalším úřadům, že se ruší němčina jako úřední jazyk protektorátu, Češi začali i přes německé dementování zprávy vyvěšovat české vlajky a strhávat německé nápisy. Pro Wagnera to okamžitě představovalo návrat do

uniformy a do české armády. Ještě tentýž den byl zařazen jako velitel k nově se tvořícímu 38. pěšímu pluku českého vojska, se kterým se pak v Praze zúčastnil během květnového povstání boje na barikádách.

Po revoluci se v říjnu 1945 dostal na vlastní žádost do Vojenského historického ústavu s určením pro Vojenské muzeum na Hradčanech. Tady pracoval na vybudování husitského oddělení, na vědeckém zpracování sbírky chladných zbraní a jako přednosta modelárny (byl autorem návrhů a podílel se na realizaci). Roku 1950 ho přeložili ke Krajskému vojenskému velitelství, kde dělal správce budov. Záhy poté, co onemocněl, dostal doporučení, aby si podal žádost o propuštění. Po intervenci ministra národní obrany byl v roce 1952 přeložen zpátky do Vojenského historického ústavu. Koncem roku 1955 mu na velitelství ústavu doporučili, aby si podal žádost o přeložení do zálohy, kam byl převeden od 1. ledna 1956.

HUSITÉ CELOŽIVOTNÍ LÁSKOU

V době okupace hledali lidé únik různými způsoby. Karel Poláček napsal v této době nádhernou dětskou knížku Bylo nás pět, známý český cestovatel Alberto Vojtěch Frič se zavřel ve své vile a téměř nevycházel, podobně

jako třeba Fráňa Šrámek. Vladislav Vančura až do svého zatčení pracoval na monumentálním díle *Obrazy z dějin národa českého*. Také Wagner hledal útočiště ve slavné minulosti svého národa. Začal studovat prameny k dějinám husitského válečnictví a vytvořil rozsáhlé kompilační dílo, které se zabývalo všemi aspekty husitského vojenského umění – výstrojí, výzbrojí, taktikou, opevňováním, zásobováním... Knihu nazval *Zrnka husitského válečnictví* a opatřil ji i vlastními ilustracemi, zpracovanými podle historických pramenů.

Zaujal ho problém manévru vozového šiku husitů a pokusil se o jeho řešení – v neposlední

radě na základě svých vojenských zkušeností. „Absolvoval i vozatajský kurz. Patřil k posledním vojenským historikům, kteří mohli spojit teoretické znalosti historika s praktickou zkušeností vojáka z profese. Vždyť sloužil u jezdeckva, jehož výcvik nebyl příliš vzdálen taktice 18. století, u vozatajstva, jehož praktiky se lišily od středověkých méně, než jsme schopni dnes domyslet; a jeho šermířský výcvik vedli na akademii mistrů, kteří se učili šermovat ještě v 19. století,“ vzpomíná Leonid Křížek (o tomto šermířském výcviku bude ještě řeč).

Torzo práce vyšlo krátce po skončení druhé světové války pod názvem *Jak válčili husité*. Šlo o vysvětlení manévru vozového šiku a některých taktických principů husitského boje. Právě díky tomuto textu se Wagner dostal do Vojenského historického muzea, kde se mohl dál věnovat vojenské historii a zbraním.

Následovala monumentální práce *Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské*, která měla poskytnout vypovídající informace o této době malířům a filmovým i divadelním tvůrcům. Množství ilustrací zpracoval Wagner metodou rekonstrukcí ohromného ikonografického materiálu a na podkladě studií Violleta-le-Duca, kterého miloval. Poznatky z této práce pak využil v padesátých letech jako poradce při natáčení husitské trilogie.

V druhé polovině padesátých let, kdy musel z politických důvodů odejít z Vojenského muzea, začal Wagner pracovat na díle o historických chladných zbraních. Vyšlo

Eduard Wagner v roce 1938.

poprvé roku 1966 (německy pod názvem Hieb und Stichwaffen) a dočkalo se největšího počtu vydání v několika jazycích. Význam knihy spočíval ve shromáždění bohatého materiálu (evropských chladných zbraní převážně posledních čtyř století) a jejich utřídění v širokém časovém záběru – od doby bronzové až do 20. století. Kromě popisů jednotlivých zbraní obsahovala kniha ještě kapitoly o soubojích, o úloze chladné zbraně ve vojenství, o výzdobě čepelí a značkách, o šermu a ceremoniálním významu zbraní. Své muzejní zkušenosti shrnul Wagner v kapitole Zbraň jako muzejní předmět. „Dílo dosáhlo takového věhlasu, že někteří sběratelé dokonce odmítali připustit existenci předpisových vojenských zbraní, které sem nebyly zařazeny,“ píše Leonid Křížek.

WAGNER A FILM

Dostáváme se tím k roli, kterou v počátcích historického šermu u nás sehrál československý film. Byla to role zásadní. Odrazový můstek a současně podhoubí, v němž šerm později zakořenil.

Obnovující se československý stát měl v té době naléhavou potřebu přihlásit se ke své historii. Vzpomínání na slavnou minulost mělo vrátit národu hrdost a stalo se také vhodným alegorickým i metaforickým

pozadím pro zaujmutí postoje k válečným událostem.

Ještě před úplným komunistickým uchopením moci, v roce 1947, tak vznikl první český barevný film Jan Roháč z Dubé v režii Vladimíra Borského v titulní roli s Otomarem Korbelářem, který se jako první přihlásil k husitské tradici a předvedl Čechy jako válečníky, což byla tvář, kterou chtěli lidé sražení na kolena Protektorátem Čechy a Morava vidět. Pražské premiéry se 28. března 1947 zúčastnili nejvyšší státní představitelé v čele s prezidentem Edvardem Benešem.

Film se stal hned v několika ohledech unikátním – kromě toho, že šlo o první barevný film natočený na nový materiál Agfacolor, se v něm (sice nikoli poprvé, ale docela výjimečně v násilné scéně, navíc poprvé v barvě) objevilo odhalené dívčí nadro – patřilo představitelce dcery Jana Roháče, jež po jeho boku brání hrad Sion před útokem vlastního muže a Roháčova zetě a po dobytí Sionu se sama vrhne z věže. Film také představoval první poválečnou zkušenost s historickým tématem z období husitů, s pořizováním desítek a stovek kostýmů a s velkým počtem komparzistů v bitevních scénách.

Po roce 1948 se pohled na historii výrazně ideologizoval. Žáci v obecních školách přeškrtovali pod přísným učitelským dohledem v učebnicích vydaných ještě před Únorem věty o Karlu IV. jako otci vlasti, protože i tento panovník, který napsal snad nejslavnější kapitolu českých dějin, byl pro

nový režim především feudál, a tedy nepřítel. Šlechta patřila mezi „třídy“, které dostaly razítko „nepřátelské“.

Na druhé straně se k historii nový režim vehementně hlásil. Alois Jirásek se stal zásluhou nového ministra kultury Zdeňka Nejedlého fetišem nové doby, jeho Psohlavce uvádělo každé druhé divadlo. Dalším oblíbeným tématem se stali husité, v nové době podáván jako „předvoj“ nové společnosti, jako zárodek budoucí šťastné komunistické doby.

Nová vládnoucí třída navíc byla ochotna investovat do filmu značné peníze (v duchu slavného Leninova výroku „Ze všech druhů umění je pro nás film uměním nejdůležitějším“). To přispělo k nástupu socialistických výpravných velkofilmů, jež se staly výrazným reprezentantem znárodněné kinematografie 50. let.

Otakar Vávra uvedl ve svých pamětech vydaných v roce 1996, že si historické téma Jana Husa a jeho následovníků vybral v touze vymanit se z „infarktového ovzduší“ Barrandova té doby. Je ale otázka, nakolik sehrála roli tato motivace a nakolik fakt, že husitská tematika byla po roce 1948 politicky preferovaná, takže představovala atraktivní a lukrativní téma zároveň. Husité navíc představovali tak obsáhlé a umělecky zajímavé téma, že nemohli filmaře nepřitahovat. Jejich diváckou atraktivitu prokázal už velký úspěch zmiňovaného Borského filmu.

Peripetie vzniku filmů Jan Hus, Jan Žižka a Proti všem detailně popsal historik

Petr Čornej ve své studii Husitská trilogie a její dobový ohlas, která knižně vyšla v roce 2004 v publikaci Film a dějiny. Velmi přesně v ní rozebírá snahu o dobovou marxistickou interpretaci počátků husitství, včetně paradoxu, že Vávra se při dokončování celé trilogie v tomto duchu vlastně stihl minout s dobou: Zatímco první klapka k filmu Jan Hus, který celou trilogii zahajoval, padla na podzim roku 1953 a jako taková také sklídila oslavné kritiky coby vrcholné dílo socialistického realismu, premiéra Jana Žižky se konala už ve změněných podmínkách, 22. července roku 1956, kdy zahajovala Pražský filmový festival. V té době už bylo po slavném XX. sjezdu komunistické strany Sovětského svazu z roku 1955, na němž Nikita Chruščov odhalil některé zločiny stalinismu, i po II. sjezdu Svazu československých spisovatelů z dubna 1956, kde začali někteří spisovatelé (Jaroslav Seifert například) otevřeně vystupovat proti demagogické kulturní politice. Tyto události přiměly ke kritičtějším vystoupením i řadu novinářů a recenzentů a film Jan Žižka se setkal s daleko příkřejším ohlasem než jeho předchůdce. Ani v jednom případě však nešlo o hodnocení skutečné historické věrnosti filmů, jako spíš o nastavení společenských měřítek toho, co je žádané. Zatímco u Jana Husa kritika ještě pozitivně hodnotila vyjádření „pokrokových tradic“, u Jana Žižky náhle přestala ideologická didaktičnost stačit. Kritika brala film jako jakékoli jiné umělecké dílo a v tomto ohledu už sošný a schematicky ztvárněný vojevůdce neobstál.

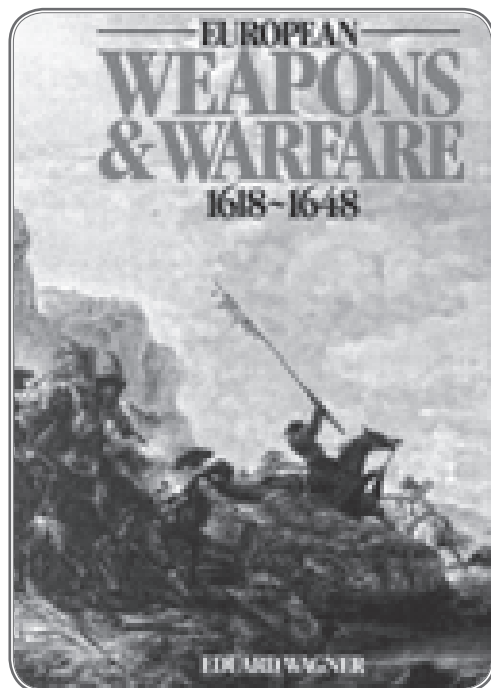
Jestliže je ale na husitské trilogii něco dodnes cenné a moderní, pak je to nasnímání husitských bitev, konkrétně bitvy u Sudoměře, přepadení Rožmberkova tábora husitskými jezdci a bitvy na Vítkově. Vávra zde osvědčil smysl pro realismus. Konkrétně natáčení bitvy u Sudoměře se odehrávalo na autentickém místě mezi rybníky Markovcem a Škaredým, který nechal Vávra vypustit, aby se co nejvíc přiblížil podmínkám skutečné bitvy. Zatímco bitva se odehrála 25. března roku 1420, Vávra ji natáčel 7. dubna 1955, což bylo v souladu s denním datem juliánského kalendáře užívaného v Čechách do roku 1584.

A svůj um zde naplno osvědčil také podplukovník jezdeckta Eduard Wagner. Právě on se stal spolu s historikem Jan Durdíkem odborným poradcem filmu, měl své slovo při tvorbě zbrojí i kostýmů (kostýmy navrhoval Jiří Trnka, chladné zbraně zase vyráběly tehdejší nožířské závody Sandrik) a stejně tak i při vlastní organizaci bitevní rekonstrukce, na níž mohl osvědčit jak své bohaté teoretické vědomosti, tak praktickou znalost organizace jízdy i vozatajství. Komparz v počtu několika stovek lidí dodaly armáda a organizace Svazarmu (Svaz pro spolupráci s armádou) z Prahy, Karlových Varů, Hradce Králové, Českých Budějovic a Liberce. V „rolích“ jezdců se představili nejčastěji právě koňáci s armádní zkušeností, kteří vycházeli z podobného prostředí jako Wagner.

Přestože dnes je celá trilogie notně zastaralá a dokonce i znalost odívání lidí oné doby postoupila na vyšší úroveň, její bitevní scény

jsou v českém filmu dodnes ojedinělé a snesou srovnání i s významnými světovými velkofilmami své doby.

„Film nese jasný punc své doby. Nicméně myslím, že v historické věrnosti by se v některých případech mohli i dnešní filmaři leccos učit. Karel Höger například v trilogii zosobňuje postavu krále Václava IV. Eduard Wagner mi vysvětloval, že králův oděv ze stříbřitého brokátu je autentický, protože v králově hrobce ve svatovítské katedrále byl nalezen kousek takového brokátu, podle kterého se pak na tkalcovském stavu, zhotoveném jen pro tento účel, utkal brokát téhož

Kniha o zbraních a válečnictví 17. století měla v zahraničí značný úspěch.

vzoru, jaký měl prokazatelně na sobě historický král Václav IV. O takové historické věrnosti se dnešním filmařům ani nesní,“ vypráví Vladimír Šindelář.

Na druhé straně je potřeba uvést, že ke škodě věci husitská trilogie hodně čerpala i z odkazu českého historismu druhé poloviny 19. století a v podobě kostýmů se inspirovala i malířskými díly například Mikoláše Alše nebo Václava Brožíka (podobně jako předúnorový Jan Roháč z Dubé). Skladba kostýmů a oděvů v těchto filmech tak má svou lepší i horší stránku.

Coby vojenský historik působil pak Wagner jako odborný poradce i u dalších filmů, ale přes nesporné znalosti i cit pro filmovou a divadelní práci není jeho filmografie příliš rozsáhlá. „Wagner nedokázal slevovat ze svých představ o umělecké poctivosti a pravdivosti sdělení. Než by se podepsal pod dílo, ve kterém nebyly respektovány jeho požadavky, raději na spolupráci rezignoval. Nesnášel, když se pohodlnost a neschopnost maskovaly frázemi o uměleckém záměru, básnické licenci, syntetické povaze filmového umění a podobně,“ vysvětluje to Leonid Křížek.

Rozpory mezi představami filmových tvůrců a nekompromisním důstojníkem se projeví například ve filmech *Spanilá jízda* a *Lidé z maringotek*.

Film *Spanilá jízda* s Petrem Kostkou v hlavní roli natočil v roce 1963 vynikající český dramatik Oldřich Daněk ve své režii. Dnes je to téměř zapomenutý film, přestože nebyl vůbec špatný. Stejně jako mnohem

slavnější Vávrova trilogie se zabýval husitským obdobím. Vyznačoval se však daleko menší schematicností než Vávrovy filmy. Film byl v některých ohledech novátorský i čistě po filmařské stránce. Daněk například použil pro nasnímání husitské spanilé jízdy pohyblivou kameru, která jela po kolejích uprostřed stáda ženoucích se koní, čímž vytvořila neobyčejně působivý obraz jezdeckého útoku. V kratičké scéně rytířského turnaje u saského dvora se zase objevila reálná ukázka šermířského cvičení ve zbroji podle dochovaných listinných pramenů, tzv. harnisch fechten.

Lidé z maringotek byly dílem Martina Friče, který do hlavní role obsadil tehdy začínajícího Jana Třísku. Ten hrál mladého cirkusového artistu. Téměř celý film se odehrával v cirkusové manéži.

Wagnera však oba tyto snímky dráždily a nechtěl s nimi být spojován, přestože na obou pracoval. „V Lidech z maringotek se hodně jezdilo na koni a bohužel bylo vidět, že sedlo má rezavé třmeny a zrezivělá je i většina kovových součástek. To Wagnera jako bývalého jezdeckého důstojníka nekonečně štvalo. Nedokázal vůbec pochopit, jak je něco takového možné. Odmítal se pod film podepsat, přestože ho to stálo honorář,“ vzpomíná Leonid Křížek.

Ve *Spanilé jízdě* se zase jednomu statismu spláší kůň a rozehnal vytvořenou útočnou řadu. I tohle nesl zkušený rajtář Wagner velmi těžce.

V sedmdesátých letech pak završil svou „kariéru“ u filmu jako poradce západoněmecké

filmové společnosti Bavaria-Film, která u nás natáčela několikadílný televizní seriál o Valdštejnovi. V téže době dokončoval svou rozsáhlou práci o válečnictví 17. století. Dílo vyšlo opět v několika jazycích a mělo v zahraničí značný úspěch.

WAGNER ŠERMÍŘ

Wagner nezapřel, že jednou z jeho lásek je šermířské umění. Šermoval už jako frekvantant vojenské akademie. Po válce se k šermu vrátil, po padesátce začal znovu chodit do suterénny šermírny Prvního českého šermířského klubu Riegel v Praze v Jungmannově ulici. Jeho nápad také byl vyzkoušet praktiky starých mistrů šermu podle dochovaných šermířských pojednání. Z jeho iniciativy vznikla i první skupina historického šermu, Mušketýři a Bandité. Všichni jejich členové byli sportovní šermíři. Původně dokonce měla jejich činnost sloužit i jako propagace sportovního šermu. Když jejich loď nabrala výraznější kurz směrem historie, zeslábla dokonce částečně podpora ze strany klubu. Historický šerm nebyl u jeho členů v takové vážnosti.

„Jak jste se poznali?“ zeptal jsem se Leonida Křížka, mnohaletého přítele Eduarda Wagnera, z jehož práce jsem také čerpal v předchozích řádcích.

„Ve třinácti letech jsem přišel do Riegla z vinohradské sokolovny. Tehdy se jmenovala ČKD Stalingrad. Domů jsem chodil průjezdem v Jungmannově ulici, kde v suterénu Riegel sídlí, a za sklem tam byly ve vitrínách vystaveny Wagnerovy kresby. Hrozně se mi zalíbily. Šel jsem domů a věděl jsem, že chci do toho klubu chodit. Wagner se pár let předtím vrátil k šermu a v Rieglu trénoval, přestože mu v té době bylo už přes pětapadesát. Tak jsme se poznali.“

Wagner jako prvorepublikový důstojník dostal od svých důstojnických učitelů ještě rakousko-uherskou školu v šermu šavlí. Pro Rakušany i Němce byla šavle nejběžnější soubojová zbraň a učitelé vojenské akademie ve Vídeňském Novém městě (Wiener-Neustadt) s ní uměli dobře zacházet. Řada z nich se to naučila osobně od Itala Luigiho Barbasettiho, vojenského učitele šermu, který měl rozsáhlé šermířské vzdělání a jako pedagog působil na akademii v letech 1894 až 1914 na pozvání rakousko-uherské armády. V roce 1899 vydal svou metodiku šermu šavlí v německém překladu pod názvem *Das Säbelfechten*. Tato učebnice se stala na zmíněné akademii závaznou metodikou šermu šavlí a Barbasettiho škola si získala popularitu i ve sportovních oddílech.

„Za první republiky tahle stará škola ve sportovním šermu ještě přežívala a Wagner ji ve škole absolvoval. Já ho pak ve svých sedmnácti nutil, aby mě ji naučil, což udělal, ale moc ho to nebavilo, tak mě občas ze zlostnosti klepl do brňavky nebo přes zadek.“

Jako kavalerista měl těžkou ruku a dával hrozné rány. Platilo to i o sportovních soubojích. I když ho třeba soupeř na pět zásahů porazil, míval od Wagnera hrozná jelita, žádné vítězství nebylo zadarmo. Jednoho soupeře takhle hnal přes celou tělocvičnu až k radiátorům. Ten se pak bránil: ‚Pane plukovníku, když jste po mně šel, tak jsem vám přece dal předsek, ten váš zásah už neplatil.‘

‚Já vím, Jirko, ale že to byla pěkná šleha,‘ smál se Wagner. Moc lidí s ním proto šavlí šermovat nechtělo,“ vzpomíná Leonid Křížek.

V politickém uvolnění roku 1967 se Eduard Wagner zařadil mezi zakladatele Klubu

vojenské historie, kde spoluzakládal sekci chladných zbraní. V klubu se hlásili o slovo i někdejší českoslovenští vojáci z druhé světové války, krutě perzekvovaní v 50. letech. Tak vznikla například letecká sekce československého divizního generála a britského leteckého maršála RAF Karla Janouška, odsouzeného v padesátých letech nejdřív na devatenáct let a později za účast při tzv. „borské vzpouře“ na doživotí (z vězení byl propuštěn až na amnestii v roce 1960). Generál Janoušek zemřel v roce 1971 a nikdy se tak asi nedozvěděl, že jeho sekce se stala základem pro dnešní letecké muzeum Kbely.

Šermíř Eduard Wagner v roce 1982.

V roce 1969 po opětovném utažení šroubů stalinisté Klub vojenské historie zrušili, ale na rozdíl od řady jiných sekcí sekce chladných zbraní mohla existovat dál. Přesunula se ovšem pod Svazarm neboli pod Svaz pro spolupráci s armádou. Ten byl sice původně brannou organizací ustavenou podle sovětského vzoru, ale v 70. letech se stal útočištěm pro řadu sportovních klubů a kurzů.

„S Eduardem Wagnerem jsem se seznámil v roce 1982. Když jsem za ním přišel do jeho bytu na Letné, měl jsem hned pocit, že jsem u nějakého starého známého. Pan Wagner se mnou velmi zvořitě rozprávěl, načrtl mi hned několik kordových košů, k nimž měl doma množství dokumentace a vysvětlil mi celou řadu dobových reálií. Tehdy bylo málo literatury a neexistoval internet, takže informací bylo málo a všichni jsme si jich vážili. Byli jsme pak u pana Wagnera se členy píseckého Rivalu pro rady ještě několikrát. Jednou si posteskl, že komusi půjčil svůj starý, prvorepublikový výtisk Jiráskova Temna. Po návratu domů jsem pak brzy našel v tábořském antikvariátu krásný výtisk Temna, vydání z roku 1936 v kožené vazbě. Hned jsem knihu zakoupil a poslal jsem ji

panu Wagnerovi. Obratem mi velice děkoval, a když jsem pak po jeho smrti u vdovy, paní Wagnerové, hledal jakousi adresu, ukázala mi paní Vilma v pozůstalosti manželova adresáře kartičku s mým jménem, kde u mé adresy stálo: „Daroval mi krásné Temno.“ Byl to takový alespoň malý dík za jeho veškerou ochotu a laskavost. Snad měl z té knihy radost,“ vzpomíná Vladimír Šindelář (o písecké skupině historického šermu Rival bude ještě řeč).

Eduard Wagner zemřel v roce 1984 v pražské nemocnici Na Františku. „Svou práci chápal jako přirozený morálně-volný imperativ a veškerá vyznamenání proto pokládal za zbytečná. Jako věřící člověk nikdy nepochyboval o tom, že svým nepřátelům musí odpouštět (nedokázal se nikdy dlouho na nikoho hněvat) a svým přátelům, kolegům a známým musí pomáhat nezištně. Ačkoliv dnes mnohý z nás, kdo jsme ho znali, litujeme, že jsme se ho ještě na mnoho věcí nezeptali, jsme mu vděční za to mnohé, co pro nás všechny vykonal. Český historický šerm v něm má svého duchovního otce,“ uzavírá své vzpomínání na Eduarda Wagnera Leonid Křížek.

DĚJINY

KAREL HULÍNSKÝ ZAČAL S ŠERMEM V PÍSKU
DUMASOVI TŘI MUŠKETÝŘI NA ČESKÉM JEVIŠTI
PŘEDSTAVUJÍ SE SVATOPLUK SKYVA A JAN ČERNOHORSKÝ
PRVNÍ PŘEDSTAVENÍ MUŠKETÝRŮ A BANDITŮ
OPRAVDOVÝ SOUBOJ O ŽENU
ČERNOHORSKÝ ZAKLÁDÁ ROMANTIK
EDUARD WAGNER SE HLÁSÍ KE SVÝM ZÁSLUHÁM
MUŠKETÝŘI A BANDITÉ V ČESKÉM FILMU
ŠERMÍŘI NA DIVADELNÍCH PRKNECH
PRVNÍ CESTY DO SVĚTA

NASTUPUJÍ MUŠKETÝŘI A BANDITÉ

Za první poválečnou skupinu historického šermu bývají považováni Mušketýři a Bandité. K tomu nejdřív zmiňme jednu odbočku. Někteří jihočestí pamětníci totiž vzpomínají na to, že při mírových slavnostech na Orlíku šermovala už zhruba v době Mušketýřů a Banditů skupina historického šermu, kterou vedl písecký rodák a sportovní šermíř v tamějším oddílu Karel Hulínský. Ten se šermu věnoval dlouhodobě a stal se jedním z jeho „věrozvěstů“ v Jihočeském kraji. Na jeho počest se v Písku dodnes koná Memoriál Karla Hulínského, což je turnaj ve sportovním šermu kordem, který patří do seriálu Mistrovství ČR. „Myslím, že počátky historického šermu v Písku jsou asi trochu mladší, patrně tak z poloviny šedesátých let. Když jsem totiž nastoupil roku 1974 do píseckého oddílu sportovního šermu, viděl jsem ještě ve skříních se starými zbraněmi ležet několik ‚historických‘ košů kordů z časů vystoupení na orlických mírových slavnostech. Samozřejmě to přilákalo mou pozornost a naši staří šermířští instruktoři mě a ještě jednoho kolegu po velkém přemlouvání naučili onen historický kordový souboj, který si ještě pamatovali... Ony kordy pro tento šerm byly vlastně normální sportovní kordy, jejichž tehdy hliníková číška byla doplněna úponky z tenkých drátků

do poněkud fantastických tvarů. Dneska by se tomu mnozí historičtí šermíři asi zasmáli, ale tenkrát to svůj účel splnilo,“ přidal osobní vzpomínku na píseckou skupinu Vladimír Šindelář.

Věhlas Hulínskému práce v oblasti historického šermu však bohužel nepřekročil rámec regionu a odborné veřejnosti.

Skupinou, které se podařilo jako první zapsat historický šerm jako samostatnou disciplínu do obecného povědomí, se tak skutečně stali až Mušketýři a Bandité, o nichž bude následující povídání.

Na přelomu 40. a 50. let také ještě stále doznívalo okouzlení z rodokapsové literatury a z romantických příběhů ve stylu francouzských „rytířů“ a filmů „meče a pláště“. Nebylo kluka, který by neznal Dumasovy

Všechno začalo u Nezvalovy adaptace Tří mušketýřů, kterou v roce 1954 uvedlo Hudební divadlo Karlín.

Tři mušketýry, a nová doba se potřebovala k těmto populárním idolům mládeže nějak přihlásit. Východisko našla v aktualizované dramatinaci. Básník Vítězslav Nezval zveršoval slavný Dumasův román a upravil jej do podoby divadelní hry. Některé aktualizace byly poplatné době: například D'Artagnan plamenně oznamující kardinálovi de Richelieu: „Co říkám, říká lid. To přece není nové. Už brzy přijde čas, kdy padnou tyranové. Už brzy zjedná svět svou vlastní samosprávu. Už brzy říkáje ta slova budu v právu!“, ale jinak se Nezvalova adaptace docela věrně držela předlohy. A divadla se jí věčně chytila,

protože to bylo přece jen něco jiného než budovatelské hry, které začaly na repertoáru převažovat.

V roce 1953 se začala připravovat inscenace Nezvalových Mušketýřů v Hudebním divadle v Karlíně. Choreografie šermířských soubojů byla svěřena profesorovi Pražské konzervatoře Svatopluku Skyvovi (desetinasobnému mistrovi republiky v šermu šavli a trenérovi Rieglu). Spolu s Janem Černohorským (šestinásobným mistrem republiky v šermu fleretem a kordem a trenérem Riegla) přivedli na jeviště osm šermířů a zapojili je do představení. Šermovalo se podle hudby, páni Mušketýři Vladimír Ráž, Robert Vrchota, Milota-Holcman a Vlasta Burian měli během památného souboje s kardinálskou stráží – to jest se šermíři – veršované repliky. Stráž vždycky prohrála.

„Vlasta Burian hrál Porthose, šermoval se mnou, ale taky hodně zpíval, takže čistého šermu v představení zase tak moc nebylo. Navíc na jevišti byla pořád spousta lidí, takže na šerm nebylo moc prostoru,“ vzpomíná Josef Šolc, původní člen první českého souboru historického šermu Mušketýři a Bandité a dodnes, i ve svých sedmasedmdesáti letech, činný šermíř. Současné také „archivář souboru“, jehož historii sám sepsal.

Představení Tři mušketýři se hrálo dvě sezony, zemřelého Vlastu Buriana nahradil František Černý. Honorář byl šestnáct korun československých za osobu a představení.

„Pak následovalo období příprav na skutečný historický šerm: studium literatury,

Josef Šolc jako jeden z kardinálových gardistů.